

INHOUD

VOORWOORD

Het interventiekader 9

PROLOOG

Vredebewaarder, vredestichter 17

I ONAFHANKELIJKHEID

Het Afrikaanse begin 33

II BELOFTE MAAKT SCHULD

Somalië, Rwanda, Bosnië en de uitdagingen van vredeshandhaving
in een wereld vol burgeroorlog 49

III SOEVEREINITEIT EN MENSENRECHTEN

Kosovo, Oost-Timor, Darfur en de Responsibility to Protect 107

IV EEN VERENIGDE NATIES VAN HET VOLK

Global governance hervormen en de rechtsorde herstellen 167

V HET LOT VAN EEN CONTINENT

Oorlog en vrede in Afrika 195

VI HET OPNIEUW DEFINIËREN VAN DE VEILIGHEID VAN DE MENS

De wereldwijde strijd tegen armoede en de millenniumdoelen 251

VII DE BREUKLIJN VAN DE WERELD
Vrede stichten in het Midden-Oosten 297

VIII DE OORLOGEN VAN 11 SEPTEMBER
Terreur, Afghanistan, Irak en de bedreiging van
de Verenigde Naties 364

EPILOOG
De dromen van een realist 425

Register 431

VOORWOORD

Het interventiekader

Waar staan we voor als wereldgemeenschap? Welke verantwoordelijkheden moeten we nemen in een wereld waarin zowel sprake is van steeds meer eenheid als van verdeeldheid – en hoe voeren we die verantwoordelijkheden uit? Hoe vinden we het juiste evenwicht tussen groei en ontwikkeling, gelijkmatigheid en mogelijkheden, mensenrechten en veiligheid? En welke plek is er weggelegd voor de Verenigde Naties – een organisatie die bijna zeventig jaar geleden in San Francisco werd opgericht om een nieuwe wereldoorlog te voorkomen – in een wereld die volledig verandert door globalisering en technologie, door krachten die niet worden afgebakend door landsgrenzen of ideologische grenzen?

We staan aan het begin van een nieuwe wereldorde, die even gedenkwaardig is als de hergroepering waar de oprichters van de VN zich in 1945 voor gesteld zagen. Hoewel we er de afgelopen vijftwintig jaar getuige van zijn geweest dat honderden miljoenen mensen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika wisten te ontkomen aan armoede, wordt de wereld nog even erg geteisterd door oorlog, terreur en massavernietigingswapens. Wat er is veranderd, is dat individuen – mannen en vrouwen uit alle delen van de wereld die worden gestimuleerd door onderwijs en de verwachting van een beter leven in meer vrijheid – meer zeggenschap hebben gekregen in hoe ze worden geregeerd, en door wie. De grote macht en mondigheid van het individu – van het Tahrirplein tot Silicon Valley en van Chengdu tot Juba – bieden ongekende mogelijkheden om de menselijke waardigheid te bevorderen. Tegelijkertijd stelt deze verschuiving de ge-

vestigde macht – van presidenten tot de leidinggevendenden van grote bedrijven – in staat het geschonden vertrouwen van het publiek terug te winnen, en dat vertrouwen is de voorwaarde voor de succesvolle ontwikkeling van elke rechtvaardige maatschappij.

Tijdens de vier decennia waarin ik voor de Verenigde Naties heb gewerkt, heb ik het voorrecht gehad om samen te werken met buitengewoon toegewijde en getalenteerde diplomaten, ontwikkelingsexperts en hulpverleners voor wie deze kwesties het fundament vormden van alles wat we wilden bereiken. De reis was zelden gemakkelijk. Hoe vaak we er ook in slaagden lijden te verlichten of conflicten te beëindigen, vaak was er tegen die tijd al een veel te hoge prijs betaald. Als eerste secretaris-generaal die afkomstig was uit de gelederen van de organisatie zelf, was ik me maar al te goed bewust van de beperkingen van onze macht toen ik mijn functie aanvaardde, maar ik was even vastbesloten niet op te geven zodra we met tegenslag werden geconfronteerd. Ik was ervan overtuigd dat we beter konden, en dat we het ook beter zouden doen in naam van de volkeren waarvoor het Handvest van de Verenigde Naties was geschreven.

Ik wilde op vele verschillende gebieden actie op gang brengen – van de strijd tegen hiv/aids tot onderwijs voor meisjes, van ontwikkeling in Afrika tot humanitaire hulp na de tsunami, van het bevorderen van mensenrechten en van een internationale rechtsorde tot erop aandringen dat soevereiniteit zowel een kwestie van rechten als plichten moet zijn. Ik zette me er volledig voor in om een vn te verwezenlijken die in actie kwam in plaats van lijdzaam toe te kijken, een organisatie die klaar was voor de eisen die door een nieuwe eeuw werden gesteld in plaats van daarvoor terug te schrikken; om ons te laten leiden door een doel dat het veiligstellen van de belangen van staten oversteeg.

Dat is het ‘interventiekader’ waarbinnen mijn verhaal over de grote uitdagingen waar de wereldgemeenschap zich in onze tijd voor gesteld ziet zich afspeelt. Ook geeft dat kader iets weer van mijn overtuiging dat, terwijl humanitaire interventie een morele en strategische verplichting is wanneer het alternatief genocide of een grove

schening van de mensenrechten is, militair ingrijpen met beperktere doelen zonder goedkeuring van de wereldgemeenschap en zonder goed uitgewerkte plannen voor de toekomst – zoals in het geval van Irak – net zo destructief kan zijn als het kwaad dat er zogenaamd mee bestreden wordt. De Responsibility to Protect, die in 2005 door de lidstaten van de VN werd aangenomen, was bedoeld als universeel principe voor de bescherming van de mensenrechten – niet als vrijbrief om in de naam van vrede oorlog te voeren.

Dit boek verschijnt vijftig jaar nadat ik voor het eerst voor de Verenigde Naties ging werken, bij de Wereldgezondheidsorganisatie in Genève om precies te zijn – een halve eeuw waarin de Verenigde Naties aanzienlijke vooruitgang hebben geboekt wat betreft enkele van de belangrijkste doelstellingen van hun oprichters, en waarin we geconfronteerd zijn met fouten, mislukkingen en teleurstellingen die een weerspiegeling vormen van het grootste kwaad dat mensen elkaar kunnen aandoen. Tijdens mijn missie als secretaris-generaal had ik voortdurend het doel voor ogen de organisatie dichter bij de volkeren te brengen waarvoor ze was opgericht, en ik zag het als mijn opdracht het verlangen van elk individu naar veiligheid, ontplooiing, gezondheid en mensenrechten centraal te laten staan bij alles wat we deden. Ik zette me in voor de aanwas van een nieuwe achterban onder ngo's, bedrijven en burgers van alle continenten, om op die manier de prioriteiten van de Verenigde Naties in hun conventionele vorm te verschuiven naar een meer verbonden wereld – een wereld waarin elk land en elke bevolkingsgroep, elk geloof en elke organisatie dezelfde verantwoordelijkheden aanvaardt die het wereldburgerschap met zich meebrengt.

In dit boek vertel ik het verhaal van mijn missie aan de hand van enkele van de ernstigste crisissituaties en vraagstukken waar ik als secretaris-generaal mee te maken heb gehad – en de manier waarop ze de bredere implicaties illustreren van de uitdagingen waarvoor de wereldgemeenschap zich gesteld ziet. Ik ontkwam er niet aan een selectie te maken en heb prioriteit gegeven aan de kwesties die volgens mij het best de recente geschiedenis van internationale vraagstuk-

ken belichten en die de weg helpen plaveien om toekomstige dreigingen het hoofd te bieden en kansen te grijpen waar zowel landen als individuen mee te maken hebben. Er is in dit boek geen sprake van een strikte chronologische weergave van gebeurtenissen, en ik neem ook niet elk agendapunt van de Verenigde Naties uitgebreid onder de loep. In plaats daarvan komen alle belangrijke thema's uit mijn ambtstermijn aan de orde, aan de hand van mijn contacten met leiders overal ter wereld die een cruciale rol hebben gespeeld in de vele conflicten en crisissituaties van de afgelopen twintig jaar.

Dit is het persoonlijke verhaal over mijn werk voor de Verenigde Naties en mijn pogingen de grote diplomatieke en humanitaire uitdagingen het hoofd te bieden waarvoor de internationale gemeenschap zich gesteld ziet. Gedurende dit hele onvoorstelbaar dankbare en uitdagende avontuur stond mijn vrouw, Nane, me onafgebroken terzijde. Tijdens onze gezamenlijke reis bezocht ze overal ter wereld scholen, vluchtelingenkampen en mensen die moesten leven met hiv/aids, waarmee ze ons werk als het ware grondde in de behoeften van de meest kwetsbaren en waarmee ze ook de inspanningen van de vn op het gebied van vrouwenemancipatie ondersteunde. Slechts weinig van wat ik tijdens mijn dienstverband van meer dan veertig jaar bij de Verenigde Naties heb bereikt, zou mogelijk zijn geweest zonder de professionaliteit, creativiteit en loyaliteit van de teams waaraan ik leiding heb mogen geven. Tijdens een carrière waarin ik voor vele verschillende vn-instanties heb gewerkt, had ik het voorrecht om samen te werken met heel veel toegewijde internationale ambtenaren en diplomaten van over de hele wereld.

Een aantal personen moet ik specifiek noemen vanwege hun bijzondere bijdrage aan alle vraagstukken en missies die in dit boek centraal staan. Toen ik als hoofd van het departement Vredeshandhavingsoperaties het ambt van secretaris-generaal op me nam, nam ik een kleine kring naaste medewerkers met me mee, van wie Iqbal Riza, mijn kabinetschef, mijn grootste vertrouweling was bij alle grote uitdagingen en successen in de periode dat ik leiding gaf aan de vn. Wagaye Assebe, Tasa Delenda, Fred Eckhard, Elisabeth Lin-

denmayer, Lamin Sise en Shashi Tharoor zijn de anderen op wier vindingrijkheid en inzet ik meer dan tien jaar heb vertrouwd bij het realiseren van onze doelstellingen.

Als secretaris-generaal heb ik een beroep mogen doen op de leiderschapscapaciteiten van een bijzondere groep ervaren idealisten die zich altijd even toegewijd en onvermoeibaar is blijven inzetten voor de missie van de VN: K.Y. Amoako, Hédi Annabi, Louise Arbour, Alicia Bárcena, Yves Berthelot, Lakhdar Brahimi, Sammy Buo, Patrizio Civili, Joseph Connor, Hans Corell, Antonio Maria Costa, Robert Dann, Alvaro de Soto, Nitin Desai, Michael Doyle, Jan Egeland, Ibrahim Fall, Ahmad Fawzi, Louise Fréchette, Ibrahim Gambari, Victor Gbeho, Jean-Marie Guéhenno, J.P. Halbwachs, Peter Hansen, Patrick Hayford, Noeleen Heyzer, Abdoulie Janneh, Bruce Jones, Søren Jessen-Petersen, Tuliameni Kalomoh, Georg Kell, Angela King, Rolf Knutsson, Stephen Lewis, Carlos Lopes, Rachel Mayanja, Haile Menkarios, Nicolas Michel, Bernard Miyet, Michael Moller, Edward Mortimer, Nader Mousavizadeh, José Antonio Ocampo, Hisham Omayad, Robert Orr, Kieran Prendergast, Terje Rød-Larsen, Gert Rosenthal, John Ruggie, Warren Sach, Jeffrey Sachs, Mohammed Sahnoun, Stephen Stedman, Gillian Sorensen, Danilo Türk, Sérgio Vieira de Mello, Margareta Wahlström, Nadia Younes en Ralph Zacklin. De volgende leiders van VN-departementen en -programma's en andere organisaties waren actief in de frontlinie: Carol Bellamy, Catherine Bertini, Hans Blix, Gro Harlem Brundtland, Michel Camdessus, Jacques Diouf, Mohammed el-Baradei, Mark Malloch Brown, Thoraya Obaid, Sadako Ogata, Peter Piot, Mary Robinson, Nafis Sadik, Juan Somavia, Gus Speth, Anna Tibaijuka, Klaus Töpfer, Hans Van Kinkle en James Wolfensohn. Zij speelden allemaal een cruciale rol bij het vernieuwen van onze doelstellingen.

Veel van deze personen hebben ook de tijd willen nemen om het manuscript gedeeltelijk of helemaal te lezen, en ik ben dankbaar voor hun opmerkingen en inzichten.

Nadat ik had besloten mijn memoires weer te geven in de bredere context van de theorie en praktijk van wereldwijd staatsmanschap in

de eenentwintigste eeuw, heb ik Nader Mousavizadeh gevraagd of hij me wilde bijstaan bij deze onderneming, die voor een belangrijk deel zou steunen op zijn bijzondere inzicht in de richting waarin de internationale verhoudingen zich ontwikkelen.

Om een boek te schrijven waarin zoveel verschillende wereldwijde kwesties aan de orde komen die zich gedurende zo'n lange periode hebben afgespeeld, is de inzet van een heleboel mensen nodig. We hebben ons voordeel gedaan met de hulp en aanmoediging van veel vrienden en collega's. Eén van die mensen springt er echt uit; zonder hem had dit project nooit voltooid kunnen worden: Tom Hill, een geniale en buitengewoon getalenteerde jonge wetenschapper van het Department of War Studies van King's College in Londen. Hij heeft ontelbare uren onderzoek verricht en een bijdrage geleverd aan alle aspecten van ons verhaal. Mats Berdal gaf ons zijn unieke inzichten over de gevaren en mogelijkheden van VN-vredesoperaties en Robert Dann van het Arabisch-Israëliësch conflict en de bredere implicaties daarvan voor het Midden-Oosten. Simon Chesterman heeft ons waardevol inzicht gegeven in de kwesties van *global governance* en de internationale rechtsorde. Anthony Appiah en Kwame Pianim hebben het hoofdstuk over mijn jeugd in Ghana gelezen en me van opmerkingen voorzien waar ik hun zeer erkentelijk voor ben.

Ten slotte hadden we het voorrecht dit avontuur aan te gaan met twee kopstukken uit de uitgeverwereld aan onze zijde: onze agent Andrew Wylie en onze redacteur Ann Godoff. Gedurende het hele complexe en zware proces zorgden zij voor enige mate van geduld, oog voor detail en scherpzinnig literair oordeel waar elke schrijver zich gelukkig mee zou prijzen. Voor alle fouten of onnauwkeurigheden zijn natuurlijk alleen wij verantwoordelijk.

Ik hoop dat dit boek lezers van alle generaties een groter inzicht zal geven in de machten die onze wereld transformeren, de rampzalige gevolgen van gewapend conflict en de belofte van wereldwijde samenwerking bij het bestrijden van armoede en ziekte, die nog altijd recht overeind staat. Eerst en vooral verlang ik naar een wereld waarin mannen en vrouwen uit alle landen een mate van waardigheid

en ontplooiing in hun eigen leven weten te verwezenlijken die hen in staat stelt anderen te dienen en om op te staan tegen elke vorm van ongerechtigheid en ongelijkheid – met andere woorden: om te *intervenieren*. En om zo, om het in de woorden van de dichter Alfred Tennyson te zeggen, ‘te handelen dat we elke morgen/ weer iets verder zijn dan vandaag’.

Kofi Annan, Accra en Genève, mei 2012

PROLOOG

Vredewaarder, vredestichter

‘Kofi, ik kan iedereen eindelijk weer recht in de ogen kijken,’ zei een breed grijnzende Colin Powell tegen me. Ik kon zijn opluchting en vooral ook zijn vermoeidheid bijna voelen en kreeg net als mijn vriend vanzelf ook een grijns op mijn gezicht omdat ik oprecht blij voor hem was. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken had me gebeld en gevraagd of hij even bij me in New York kon langskomen. De Amerikanen waren zes weken daarvoor Irak binnengevallen en hij kwam nu met zijn kenmerkend zelfverzekerde houding in zijn eentje de 37e verdieping van het VN-gebouw in lopen, zonder een van zijn medewerkers en zelfs niet in het bijzijn van de Amerikaanse VN-ambassadeur. Ik kon niet anders dan onder de indruk zijn van de veerkracht van deze man, die zich zo veel had laten welgevalen om een oorlog te bepleiten waar hij zelf niet achter stond. ‘Ze hebben de mobiele installaties gevonden en hoewel we nog niet meteen een persverklaring uitbrengen, zul je het morgen denk ik wel in de krant lezen.’ Het bleek dat de Amerikaanse troepen in Irak eindelijk mobiele installaties van massavernietigingswapens meenden te hebben gevonden en Powell was ervan overtuigd dat het ditmaal ook echt zo was. De oorlog was gerechtvaardigd, de redenen erachter bevestigd.

Hoewel ik geen enkele reden had om aan Powells woorden te twijfelen, was ik er zelf nog niet helemaal van overtuigd dat dit ook echt de harde bewijzen voor die massavernietigingswapens waren waar de Amerikaanse militairen met stijgende wanhoop naar op zoek waren. Het kwam me ergens ook iets te bekend voor en ik moest onwillekeurig denken aan het privéonderhoud dat de Amerikaanse VN-ambas-

sadeur John Negroponte nog geen halfjaar geleden had aangevraagd, om me de bewijzen te tonen van Saddam Hoesseins geheime wapenprogramma die de vs hadden vergaard.

Terwijl Negroponte en de hoge CIA-medewerker die mee was, me de ene na de andere foto lieten zien – waarbij ze me op ernstige toon probeerden te doordringen van de zwaarwegendheid van het bewijs –, begon er langzaam maar zeker een onrustbarend patroon zichtbaar te worden, namelijk dat het allemaal indirect bewijsmateriaal betrof. Zo lieten ze me een foto zien van een gebouw vijf jaar eerder, vervolgens een foto van hetzelfde gebouw twee jaar later, direct na een Amerikaanse aanslag, en eentje met hetzelfde gebouw maar dan met een nieuw dak en allerlei vrachtwagens die af en aan reden. Een van mijn medewerkers merkte op: ‘Maar dit zegt toch niet veel meer dan dat het gebouw daar ooit is neergezet, toen is gebombardeerd en vervolgens is opgeknapt? Hoe weet je nou wat er zich in die gebouwen bevindt? Dat kan toch van alles zijn!’ Dat was niet helemaal de reactie waar Negroponte op had gehoopt. De CIA-medewerker pakte de foto’s zonder verder nog iets te zeggen weer in, terwijl ik vervolgens nog wat vragen stelde, waar ze me het antwoord deels schuldig op bleven.

Terwijl Negroponte me een uniek inkijkje in de ernst van de dreiging had willen tonen, had dat helaas een averechts effect. Toen ik na dat gesprek naar mijn eigen werkkamer terugliep vroeg een andere naaste medewerker zich hardop af: ‘Waarom beloven ze ons eerst dat ze het ultieme bewijs in handen hebben en komen ze dan aan met iets wat je op zijn best indirect bewijsmateriaal kunt noemen? Denken ze dat we zo gemakkelijk te overreden zijn, of komt het omdat ze echt niet meer dan dat hebben en wij nu juist die basale vragen stellen die ze proberen te negeren?’

Het antwoord daarop liet niet lang op zich wachten.

Na de aanvankelijke stormvloed aan steunbetuigingen voor de vs in de directe nasleep van 11 september 2001, was er helaas een zwaar gordijn neergedaald tussen dat land en de rest van de wereld. Veel Amerikanen, en met name de regering-Bush, vonden dat een in-

ternationale reactie volkomen gerechtvaardigd was na de barbaarse daad jegens hun land als geheel en die twee belangrijke steden in het bijzonder. Voor een groot deel van de rest van de wereld – hoe schokkend dat voor het Amerikaanse volk ook mocht zijn – ging de grootste dreiging voor de wereldvrede echter niet uit van Saddam, maar juist van dat woedende, op wraak beluste Amerika. En tragisch genoeg bracht de chaotische en bloedige nasleep van de inval in Irak daar weinig verandering in.

Als 11 september de wereld blijvend veranderde, zou je de gevolgen van de oorlog in Irak een gelijkwaardig ingrijpend gewicht kunnen toekennen: van de Arabische landen, die geschokt waren door de beerput die door de val van Saddam was geopend, tot het verregaande wantrouwen binnen de Veiligheidsraad, waarvan de leden nog maar amper bekomen waren van de zeer moeizame onderhandelingen in de aanloop naar de oorlog en het groeiende isolement van een Amerika dat niet langer werd gevreesd noch gerespecteerd. Je zou zelfs kunnen zeggen dat de vs als gevolg van die invasie het voordeel van de twijfel waren kwijtgeraakt, iets wat ik zeer betreurde. Ik had als secretaris-generaal meerdere malen de rol van internationale bemiddelaar en tolk op me moeten nemen, waarbij ik Amerika's houding aan de rest van de wereld en de houding van de rest van de wereld aan Amerika moest uitleggen. Ondanks de destijds niet onaanzienlijke bijdrage van dat land aan de oprichting van de vn als instituut en in de daaropvolgende decennia ook aan het uitdragen van die missie, was Amerika na Irak iets te vaak Oost-Indisch doof en kon de rest van de wereld helaas niet altijd meer vrijuit spreken.

In Irak zelf hadden de oorlog en de chaos direct na de invasie meer dan honderdduizend burgerslachtoffers geëist. Internationaal gezien had de oorlog geleid tot het verbreken van diplomatieke relaties en een verharding van toch al vijandige standpunten, maar ook de persoonlijke integriteit en reputatie van enkele sleutelfiguren waren ernstig beschadigd geraakt. Colin Powell was een van degenen die het hele gebeuren op een buitengewoon pijnlijke en ook zeer pu-

blikelijke wijze hadden moeten doorstaan. Hij zou uiteindelijk ook aftreden, nadat de Amerikaanse regering gebruik had gemaakt van zijn statuut en die te grabbel had gegoooid. Van de toenmalige regeringsleiders was het vooral Tony Blair die de gevolgen van de oorlog in Irak als een blijvende smet met zich meedroeg.

‘Yo, Blair, hoe gaat-ie?’ Zodra ik die eerste woorden las van een gesprekje tussen George W. Bush en de Britse premier bij de G8-top in Sint-Petersburg in juli 2006, opgepikt door een microfoon die per ongeluk aanstond, dacht ik aan Blair, en ik wist gewoon dat hij ineengekrompen moest zijn van ellende. Hij bood Bush aan op korte termijn naar het Midden-Oosten af te reizen om te proberen de spanningen daar te verminderen. Toen Bush antwoordde dat zijn eigen minister van Buitenlandse Zaken, Condoleezza Rice, zou gaan, antwoordde Blair dat hij dan de weg misschien alvast wat kon effenen. De medewerker die me de uitdraai van dit gesprek overhandigde, zei dat ik nog even moest doorlezen. Ze hadden het namelijk ook over mij gehad, en niet in vleierende termen.

Ik kwam op de G8-top aan toen het geweld tussen Israël en Hezbollah al vier dagen in alle hevigheid gaande was. Hezbollah had de oorlog ontketend door een aantal dorpen aan de Israëlische kant van de Libanese grens te bestoken met raketten, alvorens Hezbollah-strijders die grens zelf waren overgestoken en een Israëlische patrouille hadden aangevallen, waarbij ze twee soldaten hadden gegijzeld. Dat had niet alleen geleid tot een felle Israëlische reactie tegen de militante groepering, maar ook tegen de Libanese staat en de hele infrastructuur van dat land. Ik was naar de top afgereisd om de druk op te voeren, op te roepen tot beëindiging van het geweld en aan te sturen op een internationale stabilisatiemacht als voorwaarde voor duurzame vrede. Ik wist dat ik in ieder geval een van de regeringsleiders tegen me in het harnas had gejaagd door voorzitter Vladimir Poetin te vragen de agenda voor de belangrijkste vergadering te wijzigen opdat ik de aanwezigen kon toespreken. Terwijl Bush en ik ten overstaan van de andere regeringsleiders een scherpe en verhitte discussie voerden over mijn voorstel – alleen de Franse premier Jacques Chirac

deed aan het eind van de sessie een duit in het zakje – , was het zonneklaar dat dit voor Bush gewoon een kwestie van goed en kwaad was.

Tegen Blair was hij zo mogelijk nog botter. ‘En Kofi dan?’ vervolgde Bush, volgens de uitdraai van het gesprek. ‘Dat plan van die wapenstilstand, dat vind ik maar niks... Hij denkt schijnbaar: eerst een wapenstilstand en dan komt de rest vanzelf... Wat ze moeten doen is zorgen dat Syrië tegen Hezbollah zegt dat ze met deze onzin moeten ophouden en hup, klaar... Ik had Kofi eigenlijk willen zeggen dat hij Assad maar moest bellen om het even op te lossen.’

Ik mocht willen dat ik – of wie ook – met één telefoontje ‘het even oploste’. Hoewel het Amerikaanse beleid om het land zo veel mogelijk te isoleren betekende dat ik een van de weinige wereldleiders was die nog met het Syrische bewind praatte, lag de oplossing toch echt iets ingewikkelder dan alleen even een telefoontje plegen. Uitgaande van de ingewikkelde, uiteenlopende belangen en doelstellingen van Syrië – wat trouwens net zo goed voor diens buurlanden gold, inclusief Israël – was dit eerder een driedimensionaal schaakspel tussen buitengewoon geslepen landen die elkaar over en weer heel erg wantrouwen.

De oorlog in Libanon was echter meer dan alleen een tragedie voor de Libanezen en de Israëli's. Door het hopeloos verstrengelde en bloedige verleden, de complexe regionale aard en het uiteindelijke, zorgvuldig door de VN onderhandelde akkoord, was hij een illustratie van de krachten die er schuilgaan achter de internationale orde en wanorde, waar ik gedurende de tien jaar dat ik secretaris-generaal was al mee worstelde. Interventie in een langdurig conflict, de rechten en plichten die soevereiniteit met zich meebrengt, de rol van vredeshandhaving, de positie van de VN in een tijdperk waarin Amerika de enige supermacht was, de opkomst van niet-statelijke actoren die zich met asymmetrische oorlogvoering bezighouden, de persoonlijke shuttlediplomatie van een secretaris-generaal van de VN in een gefragmenteerde wereld: dat stond door deze oorlog in Libanon nu allemaal op het spel. Nee, een eenvoudige strijd tussen goed en kwaad was het zeker niet.

Blairs visie op dit conflict – en dat gold voor Irak in niet mindere mate – werd echter vervormd doordat hij het als een soort metaconflict zag tussen de moderne wereld en de middeleeuwse, tussen tolerante seculiere samenlevingen en de radicale islam. We hadden elkaar voor de formele topbijeenkomst in Sint-Petersburg even onder vier ogen gesproken en toen ik hem zei dat de verklaring van de G8 te zwak en te vaag was om ook maar enige indruk op de strijdende partijen te maken, antwoordde hij koeltjes dat het niet ging om de vraag of Israël vandaag nog kon worden overtuigd dat het moest stoppen met vechten, maar eerder ‘binnen een tijdsbestek van tien dagen tot twee weken’. Twee weken?! Ik kon mijn oren bijna niet geloven. Hij sloot af met de opmerking dat er nog niet voldaan was aan de voorwaarden voor beëindiging van het geweld. Dit was niet dezelfde Blair met wie ik het in 1999 zo hartgrondig eens was geweest over de morele noodzaak van een humanitaire interventie om de Servische aanvallen op de Albanezen in Kosovo een halt toe te roepen – een standpunt waarmee ik overigens geweld deed aan mijn eigen toezegging en verplichting dat gebruik van geweld uitsluitend na toestemming van de Veiligheidsraad gerechtvaardigd was, waardoor ik heel wat krediet had verspeeld bij een aantal grootmachten, waaronder Rusland en China. Blair was veranderd en daarmee had hij, wat mij betreft althans, als een geloofwaardige bemiddelaar in dit conflict afgedaan.

Ik maakte me van meet af aan al ernstige zorgen over de schaal en de reikwijdte van de Israëlische represailles. Natuurlijk stond Israël geheel in zijn recht. Als het wordt aangevallen heeft elk land immers het recht zich te verdedigen. In dit geval waren Israëlische posities aangevallen en was er een internationaal erkende grens geschonden. Ik had na intensief overleg met de Israëlische premier Ehud Barak in 2000 zelf aan de wieg gestaan van die Blauwe Lijn, waarna Israël na een periode van achttien jaar zijn troepen uit Libanon had teruggetrokken. Maar de in dit geval gerechtvaardigde actie van Israël om zijn grenzen te verdedigen, werd al snel iets veel groters en moeilijkers om te bewerkstelligen, namelijk het uitschakelen van een

guerrillaorganisatie met een aanzienlijke achterban, die bovendien over voldoende middelen van bestaan en vergelding beschikte.

Op de dag van de aanval had ik tegen Condoleezza Rice gezegd dat ik vreesde dat Israël er al snel achter zou komen dat er beperkingen zijn aan wat je met geweld kunt bereiken. Ik betoogde dat er een politiek akkoord zou moeten komen, politieke overeenstemming. Hezbollah was een organisatie die heel diep verweven was met de Libanese samenleving en die uiting gaf aan al lang bestaande, wijdverbreide grieven onder de lokale bevolking. Die zou je nooit met uitsluitend militaire middelen kunnen ontwapenen. De Israëlische premier Ehud Olmert wilde daar echter niets van horen. In het telefoongesprek dat ik de dag erop met de premier had, zei hij dat Israël 'geenszins van plan is zijn militaire operatie tegen Hezbollah te staken' maar die juist 'ging opvoeren'.

In principe waren Olmerts eisen ook gelegitimeerd, namelijk de vrijlating van de Israëlische militairen die bij die eerste aanval waren opgepakt, terugtrekking tot over de grens, en de volledige ontwapening van Hezbollah conform VN-Veiligheidsraadresolutie 1559. Dat betekende echter nog niet dat dat ook via een oorlog kon worden bereikt. Alles wat we tot nu toe van de geschiedenis van guerrillaoorlogen wisten, en zeker niet alleen in die regio, gaf aan dat de uiteindelijke oplossing toch echt via de onderhandelingstafel diende te geschieden, hoe langdurig of hoe heftig Israël Libanese doelwitten ook zou bestoken.

Erop staan dat er aan die voorwaarden werd voldaan voordat er werd ingestemd met een staakt-het-vuren, was vragen om een uitzichtloze oorlog. Dat was me na de eerste paar uur van de strijd al wel duidelijk en in de daaropvolgende drie weken gaf ik die boodschap dan ook door aan iedereen die maar over enige invloed op de strijdende partijen beschikte. Meer dan tien jaar van moeizame onderhandelingen tussen de Palestijnen en de Israëli's hadden me de harde les geleerd dat het funest is om een akkoord tussen twee gezworen vijanden al in een heel vroeg stadium in de kiem te smoren.

Israël lag ook nog op een tweede front onder vuur, namelijk in

Gaza, waar Hamas twee weken eerder een Israëlische grenspost had aangevallen, waarbij twee militairen gesneuveld waren en een jonge korporaal, Gilad Shalit, ontvoerd was. Olmert was een Israëlische leider zonder militaire achtergrond en hij moest besluitvaardigheid en kracht uitstralen, waar hij nu meer dan voldoende gelegenheid toe kreeg. De Amerikaanse regering meende, met Engeland aan haar zijde, dat Hezbollah Israël een unieke gelegenheid had geboden om iets wat verworpen was tot een staat binnen de staat, nu voor eens en altijd de kop in te drukken. De Amerikanen leken te hebben besloten dat het hun primaire verantwoordelijkheid was om onmiddellijk na het uitbreken van het conflict vooral tijd te winnen voor de Israëlische luchtmacht, zodat die hopelijk ook een strategische overwinning kon behalen.

Voor een organisatie als Hezbollah is alleen al blijven bestaan echter een overwinning. Sinds de oprichting van de organisatie in 1982, na een eerdere inval van Israël, was Hezbollah een onlosmakelijk onderdeel van de Libanese samenleving geworden. Ik stak mijn eigen afkeuring ook zeker niet onder stoelen of banken toen ik na een week van geweld naar de Veiligheidsraad ging en Hezbollah's 'doelbewuste aanvallen op Israëlische bevolkingscentra met honderden willekeurige wapens' veroordeelde. Ik sloot af met de opmerking dat 'welke andere belangen er ook mee gediend zijn, Hezbollah's daden, waarvan ze zelf zeggen dat die bedoeld zijn ter verdediging van Palestijnse en Libanese belangen, in feite geen van beide doen. Ze houden in plaats daarvan een heel land in gijzeling.'

Hezbollah won dus alleen al door niet te verliezen en Israël zette veel meer op het spel dan een overwinning op het slagveld. De cruciale mythe dat Israël onoverwinnelijk was – een strategische afschrikkingsmethode tegen alle Arabische buurlanden – liep namelijk gevaar. De Israëlische legercommandanten en politiek leiders kwamen er langzaam maar zeker achter dat ze het verkeerd hadden ingeschat, waarna hun tactieken alleen maar wanhopiger werden. In de daaropvolgende drie weken voerde Israël de luchtaanvallen op en viel zowel vermoedelijke bolwerken van Hezbollah in de zuidelijke

buitenwijken van Beiroet aan, als alle aanvoerroutes van enigerlei waarde, waaronder bruggen, wegen en (lucht)havens. Libanon werd steeds ernstiger beschadigd en er waren al meer dan duizend burgerslachtoffers gevallen, maar zonder dat er daarmee een einde kwam aan de raketaanvallen van Hezbollah. In diezelfde periode wist de groepering namelijk nog steeds duizenden raketten af te vuren, waarbij ze zelfs verafgelegen doelwitten als Haifa wist te bereiken en zo meer dan een miljoen Israëliische burgers nacht na vreselijke nacht tot de schuilkamer veroordeelde.

Israëliische en Amerikaanse beleidsmakers hadden in Libanon met militair machtsvertoon politieke wijzigingen gepoogd te bewerkstelligen. Ik was op mijn eigen wijze al uit de droom geholpen dat de internationale gemeenschap in zulke samenlevingen ooit grip kan krijgen op de krachten die er spelen. Zo was ik in 2000 bijvoorbeeld in Islamabad, op een al lang geplande reis door Pakistan, die heel toevallig samenviel met de verwoesting van de boeddhabeelden van Bamiyan door de taliban. Ik had daar een onderhoud met een man die tegenover de buitenwereld optrad als de minister van Buitenlandse Zaken van de taliban: Wakil Ahmad Mutawakil. Ik verbleef in het Marriott Hotel (dat in 2008 overigens door een bomaanslag van Al Qaida werd verwoest) en zodra de delegatie mijn hotelkamer in kwam lopen, wist ik meteen al dat ik te maken had met een geheel nieuw fenomeen in de internationale politiek.

De zes jonge, bebaarde mannen in traditionele Afghaanse gewaden, van wie er een paar zo te zien amper de twintig waren gepasseerd, maakten de indruk dat dit voor het eerst was dat ze een diplomaat spraken. Enkelen leken de vertaling van wat we bespraken nauwelijks te begrijpen en Mutawakil zelf had slechts één, veelzeggend bizar antwoord op mijn verzoeken om de verwoesting van de boeddhabeelden een halt toe te roepen: 'Volgens onze wetten is niets van wat wij doen verboden.' Toen ik hem waarschuwde dat hun gedrag tot verdere sancties kon leiden, zoals bijvoorbeeld een verbod op internationale reizen van hun leiders, keek Mutawakil me wat

verward aan en zei: ‘Reizen? Hoezo zouden we willen reizen? We willen helemaal nergens naartoe.’

Ons gesprek ging echter over meer dan alleen die boeddhabeelden. De VN vervulden al enige tijd een sleutelrol bij de humanitaire hulpvoorziening aan het Afghaanse volk en ik wilde van hen de verzekering hebben dat we met ons werk konden doorgaan zonder dat we daarbij werden aangevallen. Daar sprak Mutawakil meteen zijn steun voor uit, waardoor ik mijn kans schoon zag iets waarvan ik wist dat het heel gevoelig lag, ter sprake te brengen. Ik zou er al snel achter komen hóé gevoelig.

Er was me het uiterst vertrouwelijke verzoek gedaan om bij Mutawakil te informeren of hij wellicht iets wist van de eventuele aanwezigheid in zijn land van een man die in die dagen nog als ‘UBL’ werd aangeduid, Osama bin Laden dus. En of er wellicht omstandigheden te bedenken waren waaronder de leiders van de taliban zouden instemmen met een uitruil van die persoon? Ik liet heel duidelijk merken dat dit als een buitengewoon belangrijke kwestie werd beschouwd en dat zij daar zelf, indien er iets te regelen viel, heel wat voor konden terugkrijgen. Afgaande op Mutawakils reactie en vooral ook door zijn gezichtsuitdrukking, die zowel angst als woede uitstraalde, bleek duidelijk hoe groot UBL’s invloed in Afghanistan was. Een eventuele uitruil van deze ‘eerbiedwaardige gast’ was onbespreekbaar, antwoordde hij zo onomwonden als hij maar kon en daarmee kwam ons gesprek abrupt ten einde. Ik ben me dat echter altijd blijven herinneren, tot die ene verschrikkelijke dag in september 2001, toen UBL de wereld blijvend veranderde.

De VN speelden van meet af aan een sleutelrol in het conflict tussen Libanon en Israël. De aanslag waardoor de oorlog in gang was gezet, was een schending van een ooit door de VN gemarkeerde en goedgekeurde grens. In het mandaat van Veiligheidsraadresoluties 1559 en 1680 waren de voornaamste vredesbepalingen in Libanon vastgesteld: terugtrekking van de Syrische troepen, ontwapening van Hezbollah en uitbreiding van Libanese regeringscontrole over het hele

grondgebied. Toen de gevechten opnieuw uitbraken was het meteen ook heel duidelijk dat elke mogelijke oplossing de goedkeuring van de Veiligheidsraad vereiste en de middelen om die vervolgens aan de partijen op te leggen.

Om de Israëli's het vertrouwen te geven dat Hezbollah na zijn terugtrekking niet weer gewoon zijn oude positie zou innemen, moest er een nieuwe, sterkere vredesmacht gecreëerd worden, die ook echt een einde kon maken aan de grensoverschrijdende aanvallen. Rice belde me en stelde een tweeledige troepeninzet voor. Ze zat klem tussen haar eigen regering die Israël wat meer tijd wilde gunnen voor zijn bombardementen, en de wetenschap dat de vs zelf schade zouden oplopen als ze geen actie ondernamen terwijl Libanon onder vuur lag. Ze probeerde me ervan te overtuigen dat de eerste fase een 'humanitaire' diende te zijn, met hulpverleners die samen met Israëli'sche troepen optrokken, terwijl Hezbollah zich terugtrok. Daarna kon UNIFIL (de United Nations Interim Force in Libanon) door internationale troepen worden versterkt.

Dit was de zoveelste poging om voorwaarden te scheppen ter beëindiging van het geweld, iets waarvan ik uit ervaring wist dat het niet zou werken. Ik verwees naar wat er in het verleden met de vn in Afrika en Bosnië was gebeurd en zei Rice dat alle partijen gezamenlijk dienden op te trekken, dus dat Israël, Hezbollah en de internationale troepenmacht allemaal gelijktijdig hun nieuwe, over en weer geaccepteerde posities zouden innemen.

Die beslissing viel me verre van gemakkelijk. Maar ik kende inmiddels de prijs die we betaalden wanneer we blauwhelmen ergens naartoe stuurden zonder een toereikend mandaat, de vereiste middelen, het leiderschap of het morele zelfvertrouwen dat ze zouden slagen. Ik had met eigen ogen gezien hoe zo'n mislukking eruitziet, zowel wat het verlies van levens betreft als hoop die de grond in wordt geslagen. Tijdens de jaren dat ik ondersecretaris-generaal voor Vredesoperaties was, hadden de vn enkele historische, uitermate traumatische ervaringen meegemaakt.

In een van die gevallen, in Bosnië, stelde een ontstellend wrede

en persoonlijk getinte burgeroorlog de VN voor uitdagingen waarbij onze klassieke opvattingen over neutraliteit en het onderscheid tussen goed en kwaad, agressor en slachtoffer, zwaar op de proef werden gesteld. We hadden daarin destijds gefaald en het bloedbad in Srebrenica vormde een onuitwisbare smet op ons blazoen. In het geval van Rwanda waarschuwde een eenzaam roepende in het veld ons – nota bene een van onze eigen commandanten – voor de aanstaande rampspoed, maar op het hoofdkantoor van de VN in New York werd de besluitvorming beïnvloed doordat de herinneringen aan wat er in Somalië was gebeurd nog te vers in het geheugen lagen. Drie maanden later, toen de genocide al bezig was, besloten de belangrijkste lidstaten van de VN zelfs om de weinige troepen die er nog in het land waren, terug te trekken.

Voor de VN-organisatie zelf was dit echter maar een deel van het hele plaatje. Wanneer de VN zich in een conflict mengen, met hun blauwe helmen, witte voertuigen en een vlag die sterker dan welk ander woord ook staat voor ‘schuilen voor de storm’, gaan ze een serieuze verplichting aan en dragen daarmee uit: We zijn hier om de vrede te bewaren. Dat is de verplichting die we steeds waren aangegaan en misschien was dat ook wel meteen ons grootste falen, omdat we de omvang en het gewicht daarvan niet ten volle beseften. Voor een man, vrouw of kind voor wie de aanwezigheid van een blauwhelm het verschil betekent tussen veiligheid of een wisse dood, is praten over een beperkt mandaat of ontoereikende middelen – hoezeer dat allemaal ook waar mag zijn – in het gunstigste geval irrelevant en in het ergste geval verraad.

Als secretaris-generaal was ik vastbesloten dat we die wrange werkelijkheid niet uit de weg zouden gaan. Daarbij ging het niet alleen om morele noodzaak. Ik was er namelijk van overtuigd dat we als instituut in de toekomst geen rol bij vredesoperaties meer konden claimen als we niet tegelijkertijd in zowel woord als daad bewezen dat we ons bewust waren van ons morele en militaire falen. Voor een secretaris-generaal van de VN is wat je zegt – of juist níét zegt – immers vaak net zo belangrijk als wat je doet.

Mijn eerste beproeving als secretaris-generaal kwam in 1999, met de Servische campagne tegen de Kosovo-Albanezen. Naarmate Slobodan Milošević' acties tegen hen steeds heftiger werden, sprak ik me in steeds krachtiger bewoordingen uit dat de internationale gemeenschap de morele plicht had om een volgend Bosnië te voorkomen, zo nodig met gebruik van geweld. Toen de NAVO dan ook besloot dat ze niet zonder goedkeuring van de Veiligheidsraad tegen Servië zou optreden, sprak ik mijn spijt daarover uit en voegde eraan toe dat 'er momenten zijn dat het gebruik van geweld bij het nastreven van vrede valt te legitimeren'.

Geen enkele secretaris-generaal van de VN had ooit eerder zijn goedkeuring uitgesproken over een militaire actie die niet op de zegen van de Veiligheidsraad kon rekenen. Ik worstelde ook echt met dat besluit, maar ik was van mening dat er door de ervaringen in Rwanda en Bosnië geen gemakkelijke antwoorden meer bestonden. Later dat jaar vroeg ik de Algemene Vergadering met betrekking tot Rwanda: 'Als er in die donkere dagen en uren vlak voor de genocide een coalitie van landen bereid was geweest in actie te komen ter bescherming van de Tutsi-bevolking, maar zonder daarbij op toestemming van de Veiligheidsraad te kunnen rekenen, had een dergelijke coalitie zich dan afzijdig moeten houden en de gruwelijkheden op zijn beloop moeten laten?' Ik vermoedde dat er maar weinig leiders in de zaal zaten die achteraf gezien de regels zo strikt hadden willen naleven.

Ik waarschuwde tegelijkertijd echter ook voor een wereld zonder fatsoenlijke gedragsregels voor interventies. 'Aan degenen voor wie de actie in Kosovo een nieuw tijdperk inluidt, waarin staten en coalities van staten militaire actie kunnen ondernemen buiten de gevestigde mechanismen voor het handhaven van het internationaal recht om, zou je kunnen vragen: Bestaat er niet het gevaar dat zulke interventies het imperfecte maar desondanks veerkrachtige veiligheidssysteem ondermijnen dat na de Tweede Wereldoorlog tot stand kwam en dat er daarmee gevaarlijke precedënten worden geschapen voor toekomstige interventies, zonder duidelijk criterium voor wie

daar een beroep op mag doen en onder welke omstandigheden?' Vier jaar later zou Irak het tragische antwoord op dat deel van mijn vraag vormen.

Gedurende mijn jaren als secretaris-generaal poogde ik het unieke gezag van de VN als enige en waarlijk universele organisatie van natiestaten te rijmen met de geloofwaardigheid dat rechten ook echt beschermd zouden worden, leed werd verzacht en levens gered. In deze steeds gefragmenteerdere wereld van de eenentwintigste eeuw, met steeds meer zowel private als publieke actoren, zijn abstracte claims dat iets gelegitimeerd is gewoonweg niet meer toereikend. Want wat hadden de mannen en jongens in Srebrenica uiteindelijk aan die unieke legitimiteit, of de Rwandezen op dat gitzwarte uur – die allemaal aan hun lot werden overgelaten omdat de Veiligheidsraad het niet eens kon worden? Als we in dat nieuwe tijdperk een vooraanstaande rol voor de VN willen opeisen, zullen we de fouten die we in het verleden hebben gemaakt onder ogen moeten zien en een visie dienen te ontwikkelen hoe we dat soort mislukkingen in de toekomst denken te kunnen voorkomen.

De VN zijn al veel te lang beschouwd als het unieke voorrecht van natiestaten en hun vertegenwoordigers. Dat was ook wel te merken. Non-gouvernementele organisaties (ngo's) en jonge mensen overal ter wereld stelden op gepassioneerde en effectieve wijze die gedateerde dogma's en onrechtvaardige praktijken ter discussie, maar werden niet serieus genomen. De dynamiek van de private sector, waardoor de zakenwereld in de eerste wereld en de markt in de derde wereld ingrijpend veranderden, zag je hier maar zelden terug. Nee, als je de grote vergaderzaal van de VN betrad, voelde het eerder alsof je in een tijdmachine was gestapt en linea recta was terechtgekomen bij een buitengewoon droge Noord-Zuiddiscussie uit de jaren zeventig, over macht en recht, kapitalisme en ontwikkeling.

Vanaf de dag dat ik aantrad bracht ik de leiders van de verschillende landen in herinnering dat de eerste woorden van het Handvest niet op hen sloegen. Nee, die woorden luiden immers 'Wij de vol-

keren'. Van de millenniumdoelen tot aan het weer oppakken van de strijd tegen aids en hiv, van ontwapening tot aan humanitaire hulp en het betrekken van de particuliere sector en bedrijven via het Global Compact, wilde ik de vn dichter bij de mensen brengen, die we immers horen te dienen. In plaats van een organisatie te leiden die zich toelegt op regeringen over de hele wereld, wilde ik het individu weer centraal stellen bij en in alles wat we ondernamen.

Dat betekende dat de organisatie in de eenentwintigste eeuw nieuwe partnerschappen diende te sluiten, oor moest hebben voor de nood van individuen en zich hard moest maken voor het principe dat nationale soevereiniteit nooit mag worden gebruikt als dekmantel voor genocide of grove schendingen van de mensenrechten. Als de vn erin willen slagen een succesvol antwoord te formuleren op de uitdagingen waar deze mondiale eeuw ons voor stelt, zullen we een veel bredere kijk op veiligheid moeten ontwikkelen, met inachtneming van zaken als vrede, ontwikkeling, vrouwenemancipatie en mensenrechten. Dan zullen we gewicht in de schaal moeten leggen op het vlak van vier cruciale uitdagingen waar we in de eenentwintigste eeuw voor staan: vrede en veiligheid, groei en ontwikkeling, respect voor de mensenrechten en het primaat van de rechtsorde.

Ik wist dat dit allemaal van fundamenteel belang was voor de toekomstige relevantie en effectiviteit van de vn. Terwijl ik me echter inspande om de organisatie gericht te houden op die langetermijndoelen, merkte ik dat ik als secretaris-generaal steeds weer werd teruggezogen in die maalstroom van conflicten die hele samenlevingen dreigde te verzwelgen. Als de vn werkelijk de stem willen zijn van een mensheid die meer in plaats van minder geeft om het lijden van anderen en ook meer in plaats van minder wil doen om dat te lenigen, dient de organisatie die interventierol op elk veiligheidsdomein op zich te nemen.